

DOI: 10.31866/2410-1176.41.2019.188711

УДК 738"18":[069:94(477)]

**ВИШУКАНИЙ
МЕЖИГІРСЬКИЙ ФАЯНС
ІЗ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Школьна Ольга Володимирівна
*Доктор мистецтвознавства, професор,
ORCID: 0000-0002-7245-6010,
e-mail: dushaorchidei@ukr.net,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бул. І. Шамо, 18/2, Київ, Україна, 02154*

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз однієї із найвагоміших і найцінніших колекцій межигірського фаянсу в Україні з фондів Національного музею історії України. Методологія дослідження базується на сукупності принципів наукової достовірності та всебічності, історичному, культурологічному і мистецтвознавчому підходах, а також на низці методів дослідження: аксіологічний вжито задля виявлення значущості, цінності окремих експонатів НМІУ, герменевтичний – для інтерпретації художніх якостей артефактів, кроскультурний – для осягнення зв'язків конкретних творів з певними особистостями, компаративний – для порівняння пам'яток з музейними предметами інших колекцій, мистецтвознавчий – задля проведення мистецтвознавчого аналізу виробів КМФФ зі збірки НМІУ. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні джерел надходження, специфіки комплектування означеної групи виробів у згаданій установі за архівними джерелами, осягненні їхньої цінності порівняно з подібними групами предметів у найбільших вітчизняних музейних збірках, а також проведенні аналогій з продукцією інших тонкокерамічних виробництв Європи 1800–1870-х рр. XIX ст. Висновки. Твори Києво-Межигірської фаянсової фабрики з колекції Національного музею історії України мають особливу цінність у контексті вивчення історії формотворення і декорування виробів українських національних брендів «білого золота». Завдяки здійсненню компаративних досліджень вдалося провести паралелі між значущими з історичної та художньої точок зору експонатами із продукції КММФ та відомими іноземними, насамперед англійськими та російськими торговими марками фаянсу XIX ст. Унаочнено різновиди найцінніших мистецьких напрацювань підприємства в галузі декору, уточнено їх датування відповідно до матеріалів щодо діяльності фабрики з Центрального державного історичного архіву України в Києві.

Ключові слова: твори Києво-Межигірської фаянсової фабрики; Національний музей історії України; XIX ст.; форма; декор

Вступ

Вироби Києво-Межигірської фаянсової фабрики (КМФФ), що зберігаються в Національному музеї історії України (НМІУ), складають одне з найчисленніших і найцінніших зібрань, присвячених художній спадщині цього вітчизняного підприємства.

Упродовж 2000-х рр. тодішнім зберігачем творів декоративно-прикладного мистецтва Національного музею історії України Ольгою Івановою з опертям на внутрішньомузейні напрацювання її попередниці, зберігача названої групи предметів упродовж 1980-х – 1990-х рр. Антоніни Ферчук, було проведено низку досліджень. Зокрема, звірок уцілілих книг і копій аркушів утрачених книг надходження, які зберігалися в колекціях Національного художнього музею України, Національного музею українського народного декоративного мистецтва та Національного музею історії України, а також матеріалів окремих справ фонду Києво-Межигірської фаянсової фабрики з Центрального державного історичного архіву України.

Результатами цих пошуків стали дві статті «Замовники і замовлення Києво-Межигірської фаянсової фабрики (з колекції Національного музею історії України)» (Іванова, 2002) та «До історії формування колекції виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики (до 140-річчя з дня народження М. Ф. Біляшівського)» (Іванова, 2009). У них авторка поклала початок ґрунтовному науковому вивченню колекції, досі належним чином не паспортизованої та не музеєфікованої, з огляду на закритість закладу і брак зведених даних у ньому щодо питань інвентаризації, обліку, атрибуції виробів КМФФ.

Протягом наступних кількох років було видано ще кілька праць важливих у контексті вивчення заявленої теми досліджень. Зокрема, оприлюднена розвідка зберігача групи художніх силікатів Харківського

історичного музею Олени Хасанової (2011) «Різновиди предметів з кераміки та скла в колекції ХІМ і їх використання в експозиції», що стала допоміжним джерелом інформації стосовно наявних у вітчизняних музейних державних колекціях артефактів та їх взаємозв'язку. Важливою для означеної теми також стала праця російської дослідниці Дар'ї Тарлигіної, оприлюднена у Москві в журналі «Третяковська галерея» (Тарлыгина, 2016). У ній авторка навела деякі російські форми тонкої кераміки, синхронні межигірській, що були виготовлені під впливом моди на англійський фаянс у Російській імперії того часу.

Мета статті

Метою статті є дослідження історії формування колекції виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики у фондах НМІУ.

Виклад матеріалу дослідження

Свого часу збірка відокремилася від колекції колишнього Київського музею старожитностей і мистецтв (Міського музею), принципи формування якої реконструюються за нечисельними відомостями річних звітів за 1910–1916 рр. Офіційна назва установи звучала тоді як Київський художньо-промисловий і науковий музей, чим підкреслювалася роль прикладного мистецтва та художньої промисловості в загальному розвитку культури. Але в інвентарних книгах (інвентарях) від 1903 р., коли були закуплені перші предмети КМФФ, фігурувала назва Київський музей старожитностей і мистецтв.

У річному звіті за 1910 р., де йшлося про надходження групи речей до художньо-промислового відділу, зафіксовано таку інформацію: «Придбано шляхом купівлі 67 номерів за 161 карб. 85 к., що оцінюються у 200 карб. Головну кількість набутих предметів складають фаянсові вироби неіснуючої вже Києво-Межигірської фабрики: при купівлі цих виробів було звернено увагу головним чином на ті з них, котрі не є повторами закордонних фаянсових виробів, мають за формою, розфарбуванням і призначенням місцевий характер (такими є, наприклад, різноманітні ікони, лампади, хрести тощо. У звітному році було розпочато складання інвентарного опису відділу <...> Є. М. Кузьмінім» (Отчёт Киевского, 1910, с. 9). Принагідно варто зазначити, що, за свідченням колишнього головного зберігача НМІУ Алли Дмитрівни Руденко, ці книги під час Другої світової війни були вивезені до Німеччини.

Формування колекції межигірського фаянсу музейниками-корифеями було цілеспрямованим, оскільки М. Біляшівський, Д. Щербаківський, Є. Кузьмін вважали, що збирання зразків місцевої промисловості відповідатиме спеціальному характерові музею, який самі вони називали «обласним». З іншого боку, колекція межигірського фаянсу разом з продукцією Корця та Волокитинської мануфактури могла б, на їхню думку, дати цікаву картину промислових досягнень у галузі тонкої кераміки всього краю. У 1910 р. загальна кількість експонатів художньо-промислового відділу сягала вже 400 одиниць, значну частину яких складали вироби КМФФ (Отчёт Киевского, 1910, с. 7).

У 1911 р. зібрання поповнилося трьома зеленими вазами, подарованими музеєві Б. І. Ханенком; згадується серед донаторів і О. Г. Гансен (Отчёт Киевского, 1911, с. 9-10). Знаменно, що з 220 предметів, які надійшли до відділу, значну частину складали саме твори межигірського фаянсу, зокрема рідкісні. На той час колекція виявилася настільки повною, що стало можливим її розміщення у двох окремих шафах-вітринах для огляду публікою. Тоді фундатори музею вирішили, що межигірський фаянс як унікальне явище вітчизняного промислового мистецтва має стати пріоритетним напрямом збирання, вони намітили відповідний план дій.

Щоб позбутися залежності від перекупників та антикварів, у яких було придбано більшу частину предметів, працівники музею взялися самотужки здійснити їх розшук. З цією метою влітку 1911 р. в околиці Межигір'я виїхали директор музею М. Біляшівський та зберігач Д. Щербаківський. Експедиція увінчалася успіхом: музейникам вдалося придбати в місцевих селян чимало цінних фабричних виробів (Отчёт Киевского, 1911, с. 11).

Найбільше надходження до музею межигірського «білого золота», що розглядалося як показник побутових потреб і художніх смаків минулої доби, відбулося 1912 р. Серед закуплених тоді 265 творів вітчизняних виробників тонкої кераміки левову частку складала саме продукція КМФФ (Отчёт Киевского, 1912, с. 8).

У 1913 р. три межигірські вази були навіть представлені у звіті як головні здобутки музею (одна на кшталт урни на подіумі, дві – на манір сухарниць на пластично модельованих підставках зі сфінксами). Вочевидь, це були дари І. П. та О. О. Войцеховичів, про які на шостій сторінці звіту згадувалося як про

«надзвичайної краси, рідкісної форми вази Києво-Межигірської фаянсової фабрики». Загалом музейна колекція збагатилася тоді 115 фаянсовими предметами, більшість яких знов-таки склала продукція КМФФ (Отчёт Киевского, 1913, с. 6). Наступного року музей придбав ще 85 межигірських творів, у тому числі напівфарфорових (Отчёт Киевского, 1914, с. 5).

Одна річ з колекції НМІУ – рельєфна тарілка у вигляді соняшника із жовтою поливою (марка «26. КІЕВЪ»; К-617), надійшла до Музею старожитностей і мистецтв 1915 р. Відомо, що тоді ж П. П. Малік подарував музеєві скульптуру 1852 р. «Вакханка». Більшість надбань 1916 р. також склали вироби Києво-Межигірської фабрики, що свідчить про неухильне дотримання керівництвом музею раніше виробленої концепції (Отчёт Киевского, 1916, с. 1-3). Із загальної кількості близько 700 предметів художньо-промислового відділу перед 1917 р. основну частину становили твори КМФФ.

Протягом наступних дев'яти років, незважаючи на нескінченні перипетії, що зумовлювалися змінами влади та бажанням чиновників спродати частину музейного майна, пов'язану з культурою й побутом дворянства, колекція межигірського фаянсу невпинно поповнювалася. Задля її збереження директор закладу прийняв рішення виставити «межигірку» на публічний огляд, розраховуючи, вочевидь, на те, що влада не зазіхатиме на дорогий киянам спадок (докладно про цю виставку йдеться у статті про долю виробів КМФФ).

На початку 1920-х рр. фонди закладу поповнилися виробами з націоналізованих колекцій, зокрема О. Гансена, якому вдалося зібрати близько 1000 творів КМФФ, серед яких були рідкісні зразки посуду, скульптури, сакрального начиння. Значна частина цієї колекції в 1922 р. потрапила до Київської картинної галереї, а вже звідти в 1938 р. 73 одиниці було повернуто до колишнього Музею старожитностей і мистецтв, що відомо за інвентарною книгою художньо-промислового відділу, оригінал якої зберігається в НХМУ. Зауважимо, що «межигірська колекція» О. Гансена була найбільшою в Україні серед уцілілих, а зі 100 виробів КМФФ, зібраних М. Грушевським, у його родичів лишилося тільки близько 30 (Кандаурова, 2017).

16 серпня 1924 р. музей дістав нову назву – Всеукраїнський історичний музей імені Т. Г. Шевченка. Тоді ж у зв'язку з реорганізацією М. Ф. Біляшівський став завідувачем художньо-промислового відділу. Готуючись до епохальної виставки межигірського фаянсу, музейники розгорнули активну пошукову роботу. Так, згідно з документами, 22 травня 1924 р. у гр. Гелевиського було закуплено бісквітну скульптуру «Д. Рубіні» (зараз у колекції НМУНДМ), а до середини січня 1925-го у гр. Бистрицького придбано або обмінено на інші предмети (а саме 11 тарілок і 3 блюда невідомої фабрики) кронштейн із собакою та бюст Гете (нині в колекції НМІУ). Від того ж власника надійшли миска, підставка і чайник взамін на картину художника Грузинського «Переслідування черкесами російських генералів» 1880 р. 30 вересня 1925 р. у колекціонера М. І. Три(і)фонова було придбано 100 предметів КМФФ для потреб культу. Насамперед, ікон, хрестів, лампад, писанок (Іванова, 2009, с. 38). 16 жовтня того ж року було виміняно одну вазу для фруктів цього ж виробництва.

Згодом низка речей, представлених в експозиції в 1925 р., стала набутком Національного музею історії України. Після смерті М. Біляшівського (1926) закупівлі виробів КМФФ були вже нечисленними. У 1930 р. три тарілки з друкованим сюжетним малюнком надійшли від професора П. В. Клименка, у 1934 р. три тарілки із зеленою поливою – з колекції П. Потоцького. Одна тарілка-сухарниця за 25 крб. була придбана 1938 р. в О. М. Мужаловської (Інвентарь Художественно-промышленного, б. г.). Межигірську вазу (биту), датовану червнем 1855 р., та ритон (без маркування) передали зі «старого київського косяку» (вочевидь, Олександрівського). Одна ваза для фруктів була закуплена за 25 крб. у пані Якимович. Сім підставок під ножі й виделки по ціні 3 крб. за кожну – у громадянки Глуховської, що мешкала в Києві за адресою вул. Леніна, 61, кв. 2.

Уже тоді, наприкінці 1930-х рр., у музейній документації почали фіксувати розміри предметів, робити їхній детальний опис. Атрибуція була можлива за написами на виробах (приміром, на дні тарілок: «Военного поселения полка Графа Аракчеева» або в центрі – «Вид Крещатика в Києве», «Вид Грузина с восточной стороны от озера», «Часть сада в Грузине и развалины строений князя Меншикова»), розмірами, клеймами. Окремі твори з геральдичними композиціями містили також написи-девизи на кшталт «За верность, храбрость и неутомимые труды». Різнилися твори й за сюжетами розпису (байки), характером оздоблення (поліхромний малюнок у китайському стилі) тощо (Інвентарь Художественно-промышленного, б. г.).

Під час Другої світової війни частину колекції тодішнього Державного республіканського історичного музею (назва ВІМ ім. Т. Г. Шевченка у 1935–1943 рр.) вивезли до Уфи, інша частина була пограбована німцями, й тільки на початку 2000-х її вцілілі рештки стали повертатися на батьківщину.

За інвентарними книгами НМІУ та науково-обліковою картотекою верифікуються кілька джерел надходжень. Так, невдовзі по закінченні війни, 20 серпня 1945 р. у гр. Макарової було придбано за 150 крб. декоративну тарілку із зеленою поливою (марка «Київ», 1840»; К-251); 10 вересня у гр. Сінгалевич – довгасте блюдо 30×40 см, прикрашене темно-червоними «ситчиковими» квітками із зеленими пелюстками й тонкими вітами сірого кольору по білому полю (марка «Київ», 1852»; К-254); наступного року – тарілку-хлібницю білого кольору за 200 крб. (марка «Київ»; К-259).

З-поміж закуплених музеєм у населення великих предметів виділяються біла супова ваза (К-265), придбана 1948 р. за 150 крб. у гр. В. Е. Болховського (марка «Київ», 1847») і ваза форми канфар, викуплена у Є. Л. Зубоч за 200 крб. (К-271). Тоді ж гр. Чернілевський продав музеєві датовані 1817 р. лампаду та свічник, а гр. Білеч – вазочку випуску 1840 р. У наступному році в гр. І. О. Марченко закуплено горщик, вкритий біло-зеленою поливою (1849; К-918). У 1953 р. надійшов експонат з Одеського археологічного музею – біле блюдо з рельєфним декором, датоване 1858 р. – роком передачі КМФФ орендарям братам Барським (К-1086). Частина речей означеного підприємства, що надійшли до музею в передвоєнний і повоєнний час, була передана з бібліотеки Ново-Михайлівського палацу в Ленінграді.

1982 р. у Л. І. Пустовійт, удови київського художника Г. М. Пустовійта, за 50 крб. було придбано межигірську тарілку (D-21 см; К-2047) у зеленій поливі, подаровану, за свідченнями власника, М. С. Грушевським. Виріб, датований жовтнем 1855 р., має додаткову позначку в тісті у вигляді відтиску «19».

1992 р. із приватної колекції І. І. Фалтуса надійшла бісквітна скульптура «Інвалід» (1853; К-2635). Через три роки в колекціонера Я. А. Затуловського музей придбав декоративну тарілку із зображенням галантної сцени (1831; К-2724). У цей час закладаються основи для вивчення групи речей, виконаних в «етрусському», «готичному», «китайському» стилях, виробів із геральдичними мотивами, сервізів на замовлення («Аракчєєвського» тощо), видами Києва, Хрещатика, Грузіна, сюжетами байок (насамперед оздоблених друкованим малюнком), рельєфним декором, що дістав назву «гіпюрового», предметів сакрального призначення з ручним розписом, бісквітних скульптур.

Значну частину цих творів представлено на виставці «Традиція і стиль. До 220-річчя заснування Києво-Межигірської фаянсової фабрики», що відкрилася 20 листопада 2018 р. у залах Національного музею історії України. Нагадаємо, що зі 160 творів межигірського фаянсу, які зберігаються в НМІУ, 135 складає зібрання колишнього Всеукраїнського історичного музею імені Т. Г. Шевченка (Іванова, 2009, с. 42).

Зокрема, в експозиції можна побачити соусник з «Китайського сервізу», який випускався впродовж кількох десятиліть із середини 1830-х рр., коли автентичні зразки з Піднебесної були надіслані на КМФФ з Петербурга як взірці для опанування. У друкарській майстерні фабрики вже в 1833 р. значилися «китайські бордюри», а в одному зі звітів контори КМФФ за 1834 р. ішлося про предмети, розписані «під натуру різними кольорами на манір китайських за надісланим зразком з Каб. Й. І. В.» (Рис. 1).

Рисунок 1. Блюдо КМФФ від «Китайського сервізу». Зб. НМІУ. Середина – друга пол. 1830-х рр.

Figure 1. Dish from the Chinese Dish Set, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory. Collection of the National Museum of the History of Ukraine. Mid to the latter half of the 1830s.

Серед них, зокрема, були дві бульйонні чаші по 1 крб. 20 коп., вісім соусників по 1 крб. 80 коп., вісім соусників до двох приборів по 1 крб. 80 коп. і вісім підливочників № 2 по 50 коп., 24 тарілки по 22,5 коп. тощо. Весь сервіз коштував 255 крб. (Документи Конторы, 1834, спр. 834, арк. 4 зв.).

Вважається, що декор цих виробів адаптований під аналогі англійського виробництва, а не орієнтований на продукцію Майсена чи Дрездена, в якій відчувається інша культура сприйняття шинуазрі та власна традиція. У колекції НМІУ наявні мілкі та глибокі тарілки, глибокі блюда і соусник, а також підставка для супової вази, маркована 1839 р. Більшість цих речей ідентифікується з виробами середини – другої половини 1830-х рр., які повернулися в 1938 р. у Державний республіканський історичний музей з Київського державного музею російського мистецтва (перемовини про обмін предметами відповідно до профілів установ велися ще від 1925 р.). Серед них були й твори з ручним розписом – надзвичайно цінні порівняно з іншими, що залишились від спадку КМФФ.

У середині 1830-х рр. предмети «Китайського сервізу» замовлялися для Красносільського палацу під Петербургом, у тому числі у вигляді сервізів «для фрюштюку», цебто скорочених. Зокрема, два прибори для сніданку, замовлені в 1835 р., мали додатково вісім соусників № 3 по 1 крб. 80 коп. і дві чаші бульйонні по 1 крб. 20 коп.

Того ж року речі з «китайськими видами» виписували для московської виставки, де, крім сніданкового сервізу, було представлено 12 розписаних тарілок (по 25 коп.) (Документи Конторы, 1835, спр. 908, арк. 1зв.-25). Також для експонування замовили чайний прибор із прикрасами в готичному стилі вартістю 18 крб. (Документи Конторы, 1836, спр. 986, арк. 10). Імовірно, демонструвався зразок у рожевому декорюванні (один предмет від якого – цукорниця – зберігся в НМУНДМ), що виконувався саме в той період. Адже перед тим замовлявся варіант фарби «пурпур із золота», яким оздоблено литійники, відомі за зразками з колекції Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького.

Особливу цінність мають представлені на виставці в НМІУ предмети «Готичного сервізу» із бузково-блакитною поливою. «Першоджерело» цих виробів встановила Ольга Прокоф'єва, порівнявши їх з ілюстраціями із книги Робіна Емерсона «British Teapots & Tea Drinking», де відтворено чайники фірми «Neale & Co» та «Spode», випущені відповідно у 1778–1792-х рр. та близько 1790 р. Проте можна стверджувати, що межигірський аналог має соковитіше пластичне моделювання, витонченіші та більш викінчені елементи конструкції, довершеніше узгоджені пропорції. Завдяки цьому він не тільки краще «вписався» в тогочасні модні тенденції ринку високоякісного фаянсу, а й навіть перевершив британські прообрази.

Порівняно з ними чайники і кавники КМФФ у готичному стилі (принагідна подяка за фото предмета із власного зібрання київському колекціонерів Георгію Браїловському) мають зменшені пропорції резерву з рельєфною вагою, більшу кількість різних медальйонів, які не лише обрамляють верхню й нижню частини корпусу, а й складають додатковий ряд довкола вінець, що ніби мережаним комірцем притримує шатроподібну накривку із пензлевидним завершенням. Гарною є й форма домірної ручки, що нагадує традиційні для заводів волинської групи на чолі з Корцем «меандрові» ручки, похідні від доби класицизму, взоровані на типові для наших земель проавстрійські деталі тонкокерамічних виробів.

Більш вдалою здається і форма носика: в англійського чайника він стирчить, наче дуло кулемета, а в українського нагадує формою людську руку, дещо увігнуту на кінці. Загалом чайник КМФФ сприймається не як наслідування, а саме як зразок оновленого високого стилю королівського рівня. Кожна деталь у ньому гармонійна, довершена, водночас вибаглива та скромна. Можливо, саме тому скорочені форми цього сервізу на кшталт тет-а-тет (дежене) часто замовляли з Петербурга, особливо під час царювання Миколи I.

Судячи зі звітів фабрики, подібні вироби свого часу прикрашали монарші палаци в Петергофі (Бабигонський Бельведер, дачний «Сільський будиночок»), у Красному Селі під Петербургом, Палац для Веселощів у Бородіні під Москвою, куди регулярно відправляли поповнення втрачених форм для оновлення сервізних груп представницького порядку. Враховуючи, що «Сільський будиночок» був зведений саме в неоготичному стилі, можна припустити, що бузково-блакитний межигірський сервіз призначався передусім для цього палацу. (Для іншого палацу під Петербургом – Баболовського в Царському селі, на КМФФ ще 1824/1825 рр. було виготовлено окремий «Баболовський сервіз» з розписом в етрусському стилі, 5 предметів якого зберігаються в колекції Харківського історичного музею (Хасанова, 2011).

У зібранні НМІУ є кілька предметів з цього сервізу, які представлені в експозиції. Це кухлик для вершків (К-914), який був вивезений до Німеччини під час Другої світової війни, згодом повернутий у 1948 р., дві кавові філіжанки (Рис. 2) у вигляді горняток (К-911, К-1103) та сподка-блюдец до них (К-640). Відомо, що в «Готичному сервізі» були також схожі на піали глибокі блюда, цукорниця, поло-скальниця, кавник, з яких міг складатися сервіз для сніданку «тет-а-тет».

Рисунок 2. Горнятко і кухлик для вершків/молока КМФФ 1830-х рр. від «Готичного сервізу» зі збірки НМІУ, чайник в блакитній поливі з приватної зб. Г. Браїловського та його англійські прототипи-аналоги, зокрема, з «Neale & Co» та «Spode», випущені відповідно у 1778–1792-х рр. та біля 1790 р., а також невідомої англійської мануфактури (в білій поливі, із нерідною накривкою). (Фото, люб’язно надане О. Прокоф’євою, Лондон)

Figure 2. Cream and milk mug and pot, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory, the 1830s, Gothic Tea Set, Collection of the NMHU, a blue-glazed teapot from the private collection of H. Brailovskyi and its English versions, in particular by “Neale & Co” and “Spode”, released in the 1778–1792s and around 1790 respectively, as well as by an unknown English manufactory (in white watering, with a non-original cover). (Photo courtesy of O. Prokofieva, London)

Деякі предмети з набору вкривалися не бузково-блакитною, а бордово-рожевою іризуючою фарбою, характерною для експериментів, що проводив на початку – у середині 1830-х рр. майстер фабрики Леонтій Бегуновський. Можливо, саме цей ретельний і послідовний у своїй творчості митець, що займався одночасно і формотворенням, і розписом, мав відношення до розроблення даної форми. Одне з горнят цього типу заввишки 7 см із меандровою ручкою (К-1103) зі старих музейних фондів було розбито на багато шматків, але завдяки професійній роботі реставраторів НМІУ (Н. Ревенок та ін.) виробові повернуто експозиційний вигляд.

З-поміж інших предметів групи фаянсу НМІУ один – глечик, укритий жовтою поливою (К-1412), що має свою історію. Він належав бабусі гр. Гордієвської, яка навчалась у межигірському пансіоні. Онучка вирішила, що річ має художню цінність, привезла її в 1950-х рр. з Чернігова до Києва та запропонувала музеєві, який і придбав виріб за 15 крб. У цей же період в Антоніні Олександрівни Безсмертної, котра мешкала в Києві за адресою вул. Смирнова-Ласточкина, буд. 7, кв. 4, була куплена біла гірчичниця з накривкою, виготовлена у вересні 1857 р. (К-1486). У 1965 р. Катерина Іванівна Руденко подарувала музеєві зелену чайну пару 1843 р. виготовлення, що свого часу належала колекціонеріві з Ленінграда, доктору медичних наук, професору В. І. Засідателю (К-1582). У 1976 р. музейна колекція збагатилася зеленою тарілкою (1840; К-1794), подарованою мешканцем Варшави Станіславом Жилінським.

Кількома виробами представлені у збірці НМІУ підставки під ножі та виделки – так звані фашини для кувертів, у тому числі вкриті зеленою поливою малахітового відтінку (1830–1840-ті рр.; К-1579, 2 од.).

Важливим для сервірування столу предметом є і межигірська ваза для супу, або терін (К-525), що в XIX ст. належала родині Кушельових (Іванова, 2002, с. 150-158). Під вінцями та по нижньому краю накривки вона прикрашена орнаментальним фризом у вигляді виноградної лози із зеленим листям і темно-бузковими гронами. По боках виріб оздоблений гербом із написом-девизом «Єдиному предан». Флерон накривки вінчає шишка пінії (символ безсмертя) з легким пензлевим розписом темно-бузковою фарбою (Рис. 3), яка підкреслює архітектоніку посудини, цілком витриманої у класицистичних традиціях. Твір не маркований, хоча він добре кореспондує з типовими формами волинських теринів 1810–1820-х рр. Тож варто окреслити його датування першою третинною XIX ст.

Найімовірніше, замовником предмета міг бути граф Олександр Григорович Кушельов-Безбородько (1800–1855), котрому належить заслуга відкриття в 1820 р. ніжинської Гімназії вищих наук, перетвореної згодом на лицей, що за рівнем освіти не поступався університетам. Стосунки між О. Г. Кушельовим-Безбородьком та адміністрацією КМФФ підтверджуються листом від 1829 р. на бланку Міністерства народної освіти Харківського навчального округу, у якому граф як член правління гімназії та член головного правління училищ звертався з проханням надіслати чотири стопи петергофського паперу формату 9,5 з означенням ціни. Тобто тривалі зносини єднали правління КМФФ, що тримало кїв-

Рисунок 3. Терін КМФФ від фамільного сервізу Кушельових. Зб. НМІУ. Перша третина XIX ст.
Figure 3. Terin from the family service of the Kushelov family, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory. Collection of NMHU. The first third of the 19th century

ський магазин імператорських виробів і ніжинських дворян роду Безбородьків, які мали пряме відношення до Санкт-Петербурга (Рапорты, 1829, спр. 494, арк. 13). Очевидно, приблизно в цей час і було замовлено означений терін.

Крім кушельовської вази для супу, найціннішими експонатами межигірського фаянсу в НМІУ є вироби з геральдичними мотивами родини Милорадовичів (прорізний кошук), а також група предметів столового сервізу Скоропадських-Марковичів. Щодо замовлення Милорадовичів (марка в тісті «1839»; К-521; герб на дзеркалі), то в архівах фабрики за 1839 р. даних немає. Натомість у справі від 31 липня 1840 року значиться замовник – дійсний статський радник Милорадович (Документи Императорской, 1840, спр. 1200, арк. 10). Виходячи з указаних регалій, ним був попечитель Чернігівської чоловічої гімназії Олександр Григорович Милорадович (1793–1868) (Іванова, 2002, с. 150-158). За своє замовлення він сплатив 28 крб. 57 коп. Можливо, білизна для фамільного посуду була взята готова, обпалена в першому випалі, і її залишалося тільки декорувати.

Низка предметів столового сервізу з двома гербовими медальйонами належали подружжю Скоропадських-Марковичів. Це чотири овальні блюда розміром 47 × 35 см з відтиском клейма в тісті «генварь, 1844» (К-632, К-633, К-634, К-635), передані зі старих музейних фондів, цебто з колекції Музею старожитностей і мистецтв. О. Іванова відшукала серед документів ЦДІАК у м. Києві свідчення, що в лютому 1844 р. були здійснені розрахунки за повний столовий сервіз на 342 предмети загальною вартістю 123 крб. 16 коп. для поміщиці Скоропадської. Ще одна виплата – у 25 крб. – зафіксована 8 травня. Усього блюд налічувалося 48 (Іванова, 2002, с. 150-158).

На момент замовлення поручик Михайло Якович Скоропадський (1764–1810) давно помер. Однак ще могла бути живою його дружина Пульхерія Іванівна Маркович (бл. 1775 – після 1816, за іншими даними після 1836 року). Марковичі мали родинний зв'язок з Баратинськими, Волконськими, Безбородьками, Милорадовичами, Розумовськими, були представниками українського дворянства з гетьманським корінням. Часто речі з мар'яжними гербами замовлялися навіть через багато років після весілля (здебільшого вдовами) і могли повторювати раніше виготовлені предмети з геральдичною символікою, що нагадували про славетні сторінки родоводу. У зв'язку із цим можна навіть припустити, що замовником була невістка Пульхерії Іванівни – Єлизавета Петрівна Скоропадська (у дівочтві Тарновська), а метою – спомин про своїх знаменитих родичів.

Ліва частина герба із сервізу КМФФ належала Скоропадським. На ній зображено три стріли вістрям донизу, дві бічні з яких перехрещені, а центральна пряма. У правому медальйоні – герб Марковичів: на перехресті плодючої гілки та срібної шпаги розташовано серце, над яким ширяє голуб (Рис. 4).

З-поміж фамільних замовлень середини 1810-х рр. згадаймо також сервіз для графа М. І. Платова (1753–1818), предмети з якого зберігаються в колекції НМУНДМ. До кола «адресних речей» можна приєднати й тарілки КМФФ із зображенням села Грузино Новгородської губернії, що належало графові О. А. Аракчеєву (1769–1834). Це місце було увічнене кріпосним архітектором І. С. Семеновим у серії літографій, які впродовж 1820-х рр. тиражувалися на тонкій кераміці одразу трьома заводами. Так, у 1825 р. їх використали для друку на виробі Імператорського фарфорового заводу в Санкт-Петербурзі; у 1827 р. повторили на виробі Юсуповського заводу в Архангельському, наприкінці 1820-х рр. відтворили в Межигір'ї. На останньому із зазначених підприємств малюнки для друку,

Рисунок 4. Блюдо КМФФ від групи предметів столового сервізу Скоропадських-Марковичів.
Зб. НМІУ. Січень 1844 р.

Figure 4. Dish from a group of tableware set of Skoropadski-Markovychi, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory.
Collection of NMHU. January 1844

ймовірно, виконав гравер Д. І. Степанов, автор ряду композицій з видами Києва (Володимирської гірки, Золотих воріт тощо) та Межигір'я.

Окрему групу фабричних виробів з колекції НМІУ становлять різноманітні лотки та кошики на кшталт форми для бламанже (К-512; марка «Київ», 23» і К-511; марка «Київ», 29») (Рис. 5), форми для кисломолочного сиру, компот'єри, сухарниці, декоративні вази, з-поміж яких вирізнялися ритони (роги достатку; К-660) зі складним пластичним декором. Найчастіше такі предмети декорувалися протомами (частинами тіла) левів, баранів, кіз, лебедів, змії або цілими скульптурами сфінксів, грифонів, химер.

Рисунок 5. Форма для бламанже КМФФ велика.
Зб. НМІУ. 1820-ті рр.

Figure 5. Big blancmange form, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory. Collection of NMHU. The 1820s.

В експозиції представлено й окремі речі від знаменитого «Гіпюрового сервізу» з колекції НМІУ – накривку від супниці (К-506) та дві чашки для крему з високо піднятою ручкою випуску 1837 р. (К-913, К-913) (Рис. 6). Крім того, у музеї є накривка (К-506) від великого теріну, що зберігається в НМУНДМ (ФС-177), де наявний також терін для других страв із накривкою (ФС-217), що міг входити і до сніданкових наборів (як ваза для гарніру, десерту, вівсяної або манної каші тощо). Художньою особливістю всіх цих речей є дрібно промодельований, різьблений вручну декор у вигляді квітів і листя, що нагадує мереживо з опуклим візерунковим малюнком.

До речі, Харківський історичний музей ім. М. Ф. Сумцова володіє десятьма предметами від «Гіпюрового сервізу» на 40 персон, виконаного 1832 р. у блакитно-бузковій гамі на замовлення імператриці Олександри Федорівни за англійськими зразками. У його колекції – п'ять глибоких, дві мілкі тарілки, дві чашки та одне блюдце (Хасанова, 2011).

Звертає на себе увагу і букетера (ваза для квітів) білого кольору з п'ятьма чарунками, що завершуються вгорі рельєфним пояском із трьома ярусами зубчастого листя. По нижньому краю виріб має дрібний пластичний декор, що нагадує половинки листя, які ніби ростуть угору понад низкою намиста із круглих бусин (К-654).

Щодо стилістичних витоків багатьох речей межигірського асортименту, то нерідко їх знаходять у модному в XIX ст. англійському посуді. Втім, невірно було б вважати українські вироби лише «репліками» британських оригіналів, адже майстри КМФФ намагалися не тільки якомога ближче влучити «в ноти», але й «переграти» першовзірці, ніби це була мистецька гра в пінг-понг. Інколи «змагання» йшло і з іншими російськими заводами. Наприклад, фаянсова ваза із зображенням геральдичного знаку наслідного принца Великобританії, виготовлена в 1830-х рр. на заводі С. Я. Поскочина в с. Морье Санкт-Петербурзької губернії (Тарлыгина, 2016) (зібрання Державного історичного музею, Москва), кореспондує з «реплікою» КМФФ, також виконаною у фаянсі, близькому до молочного (Рис. 7).

Рисунок 6. Чашка КМФФ від «Гіпнорового сервізу». Зб. НМІУ. 1837 р.

Figure 6. Mug. Guipure Set. Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory. Collection of NMHU. The 1837s.

Рисунок 7. «Бланжева» ваза із «китовими» ручками у вигляді дельфінчиків КМФФ (бл. 1833 р.) зі зб. НМІУ, подібна до російського виробу 1830-х рр. фабрики із заводу С. Я. Поскочина в с. Морье Санкт-Петербурзької губернії, й англійський прототип з Веджвуда, виготовлений близько 1810-х рр. з «дельфіною» ручкою

Figure 7. “Blange” vase with “whale” handles in the form of dolphins, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory (circa 1833), from the NMHU’s collection, similar to the Russian product of the 1830s of the S. Ya. Poskochyn’s factory from the village Morye of the St. Petersburg province, and an English version from Wedgwood, made around the 1810s with a “dolphin” handle

В архівах фабрики за 1833 р. фігурують вази з так званими китовими ручками (Отчёты, 1833, спр. 815, арк. 42 зв.-53). У цьому зв’язку варто порівняти вазу з дельфінчиками на ручках з колекції НМІУ (марка «Київ», 1850»; К-510) з аналогом, виготовленим у Росії. Український виріб позначається більш збалансованими пропорціями, видовженішим силуетом, складнішим за пластичним моделюванням рисунком вінець із вирізними й вигнутими назовні елементами, які імітували «виріз декольте», модним «бланжевим» (тілесним) однорідним кольором.

Також на виставці в НМІУ представлений великий кухоль (можливо, пивний) у блакитній поливі з рельєфним декором (К-915), що апелює до англійських зразків заводів Джозайї Веджвуда та його наслідувача Джона Тернера (Рис. 8).

Гарний приклад якісного чайно-кавового посуду – повернутий з Німеччини в 1948 р. кавник (марка «Київ», 13»; К-517), декорований ручним розписом люстром рожево-вишневого кольору (накривка при реставрації доповнювалася новим навершям). Він оздоблений пластично промодельованою ручкою, ніби сплетеною з двох частин, що в місці кріплення до корпусу завершується зооморфним елементом. Носик при цьому виконано у формі шиї з головою грифона. Предмет декорований орнаментом з пальметами в класицистичній традиції. Завширшки виріб має збільшений об’єм, що було характерним для форм моккових кавників волинсько-австрійської традиції.

Манера виконання кавника та особливості його форми свідчать про генезу, пов’язану, найімовірніше, з корецькими напрацюваннями майстрів Г. Новицького, П. Турчановського та І. Самбірського, які переїхали до Межигір’я на початку ХІХ ст. Але мотиви тваринного світу в носиках і ручках, деяка диспропорційність об’ємів свідчать про часи бідермайера (1810–1840 рр.) та еkleктики, яка доволі виразно проявилася у стаффордширських виробках (варто порівняти з чайником із зображенням геральдичного знаку наслідного принца Великобританії, виконаним у 1810-х рр. на заводі Дж. Веджвуда).

Рисунок 8. Великий кухоль КМФФ з рельєфним декором, вкритий блакитною поливою, що апелює до англійських зразків заводів Джозайї Веджвуда та його наслідувача Джона Тернера. Зб. НМІУ. Бл. 1830-х – 1840-х рр.

Figure 8. A large mug with embossed decor, covered with blue coating that appeals to the English samples of the Josiah Wedgwood's factory and his successor John Turner, Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory. Collection of the NMHU. Approx. The 1830s – 1840s.

Крім чайника, антикизований декор притаманний межигірській тарілці з ручним розписом, виготовленій у березні 1831 р. (К-639). На її дзеркалі зображено жінку у хітоні, котра стоїть поруч із жертovníком у вигляді частини колони.

Є в колекції НМІУ вироби, що з'явилися в пізній період діяльності фабрики. Зокрема, до доби орендарів (М. Говорова) належить, як засвідчує клеймо, фаянсова тарілка (К-262) із зображенням квітів і метелика.

Хоча архіви цього періоду не збереглися, відомо, що в 1850–1860-х рр. було продовжено випуск серії декоративних тарілок з портретами Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, О. Барятинського та інших видатних особистостей, розпочатої у 1840-х рр. з портретної тарілки Дж. Гарібальді (відомі клеймлені зразки 1841 р.). Щонайменше одна з них, з образом Кобзаря, могла бути виконана з огляду на відомий портрет Т. Шевченка, створений не раніше квітня 1858 р. (експонат з Національного музею Тараса Шевченка; ДМ-52) в період Барських. Її також можна побачити на виставці, присвяченій 220-річчю заснування фабрики в Межигір'ї, вироби якої є окрасою музейних колекцій України.

Висновки

Отже, розглянувши предмети Києво-Межигірської фаянсової фабрики з колекції Національного музею історії України, вдалося охарактеризувати цю збірку щодо її не лише історичних, а й художніх якостей. На прикладі артефактів цієї збірки розрізнено предмети окремих сервізів. Зокрема, за способом формотворення та декорування виділяються вироби з «Китайського сервізу», що випускався на підприємстві з 1830-х рр., «Гіпорового сервізу», розробленого у Межигір'ї близько 1830 р., «Готичного сервізу», що також датується періодом від 1830-х рр. За першоджерелами та консультаціями з провідними фахівцями запропоновано гіпотези щодо походження окремих різновидів геральдичних мотивів на продукції означеного виробництва, унаочнено кращі артефакти з колекції НМІУ, що мають аналоги в англійському та російському фаянсі.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з порівнянням окремих предметів збірки НМІУ з іншими колекціями державних і приватних збірок України та створенням «мистецького календаря» КМФФ.

Список використаних джерел

- Документи Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики к счёту о фаянсовых изделиях по иногородней продаже. (1836). (Ф. 581, оп. 1, спр. 986, арк. 10). Центральный державный историчный архив Украины, Київ.
- Документи Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики на записку в приход задаточных сумм. (1840). (Ф. 581, оп. 1, спр. 1200, арк. 10). Центральный державный историчный архив Украины, Київ.
- Документи Конторы Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики о фаянсовых вещах, обработанных в печатной мастерской. (1834). (Ф. 581, оп. 1, спр. 834, арк. 4 зв.). Центральный державный историчный архив Украины, Київ.

- Документы Конторы Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики о фаянсовых вещах, обработанных в печатной мастерской. (1835). (Ф. 581, оп. 1, спр. 908, арк. 1 зв. 25 зв). Центральный державный исторический архив Украины, Київ.
- Инвентарь Художественно-промышленного отдела Киевского музея древностей и искусств. (б. г.). Державний архівний фонд Національного художнього музею України, Київ.
- Иванова, О. (2002). Замовники і замовлення Києво-Межигірської фаянсової фабрики: (з колекції Національного музею історії України). *Київська старовина*, 4, 150-158.
- Иванова, О. (2009). До історії формування колекції виробів Києво-Межигірської фаянсової фабрики (до 140-річчя з дня народження М. Ф. Біляшівського). *Другі читання пам'яті М. Ф. Біляшівського*, Матеріали наукової конференції (с. 38-42). Київ: Артліт.
- Кандаурова, Г. (2017). Межигірський фаянс з колекції родини Грушевських. Взято з http://vuam.org.ua/uk/802:Межигірський_фаянс_з_колекції_родини_Грушевських.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1910 год.* (1910). (с. 7-9). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1911 год.* (1911). (с. 9-11). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1912 год.* (1912). (с. 8). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1913 год.* (1913). (с. 6). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1914 год.* (1914). (с. 5). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёт Киевского художественно-промышленного музея имени Государя Императора Николая Александровича за 1916 год.* (1916). (с. 1-3). Киев: Типография 1-й Киевской артели печатного дела.
- Отчёты по оборотам Императорской Киево-Межигорской фаянсовой фабрики. (1833). (Ф. 581, оп. 1, спр. 815, арк. 42. зв. 53). Центральный державный исторический архив Украины, Київ.
- Рапорты мастеровых о перемещении по должности, об увеличении жалованья; рапорты члена Конторы по хозяйственной части об отпуске материалов для нужд фабрики; свидетельства мастеровых и фабричных крестьян. (1829). (Ф. 581, оп. 1, спр. 494. арк. 13). Центральный державный исторический архив Украины, Київ.
- Тарлыгина, Д. (2016). Английский фаянс в России в XVIII–XIX веках. *Третьяковская галерея*, 2 (51). Взято из: <https://www.tg-m.ru/articles/2-2016-51/angliiskii-fayans-v-rossii-v-xviii-xix-vekakh>.
- Хасанова, О.І. (2011). Різновиди предметів з кераміки та скла в колекції ХІМ та їх використання в експозиції. В *XVII Сумцовські читання*, Матеріали наукової конференції (с. 211-221). Харків: Майдан.

References

- Dokumenty Imperatorskoi Киево-Mezhigorskoi faiansovoi fabрики k schetu o faiansovykh izdeliiah po inogorodnei prodazhe. [Documents of the Imperial Kyiv-Mezhyhiria faience factory to the account on earthenware products for nonresident sale]. (1836). (Fund 581, inventory 1, file 986, leaf 10). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Dokumenty Imperatorskoi Киево-Mezhigorskoi faiansovoi fabрики na zapisku v prikход zadatochnykh summ. [Documents of the Imperial Kyiv-Mezhyhiria faience factory on a note to the income of the deposit amount]. (1840). (Fund 581, inventory 1, file 1200, leaf 10). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Dokumenty Kontory Imperatorskoi Киево-Mezhigorskoi faiansovoi fabрики o faiansovykh veshchakh, obrabotannykh v pechatnoi masterskoi. [Documents of the Office of the Imperial Kyiv-Mezhyhiria faience factory on faience things processed in a printing workshop]. (1834). (Fund 581, inventory 1, file 834, overleaf 4). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Dokumenty Kontory Imperatorskoi Киево-Mezhigorskoi faiansovoi fabрики o faiansovykh veshchakh, obrabotannykh v pechatnoi masterskoi. [Documents of the Office of the Imperial Kyiv-Mezhyhiria faience factory on faience things processed in a printing workshop]. (1835). (Fund 581, inventory 1, file 908, overleaf 1-25). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Inventar Khudozhestvenno-promyshlennogo otdela Kievskogo muzeia drevnostei i iskusstv [Inventory of the Art and Industrial Department of the Kyiv Museum of Antiquities and Arts]. (n. d.). State Archival Fund of the National Art Museum of Ukraine, Kyiv [in Russian].

- Ivanova, O. (2002). Zamovnyky i zamovlennia Kyievo-Mezhyhirskoi faiansovoi fabryky: (z koleksii Natsionalnogo muzeiu istorii Ukrainy) [Customers and Orders of Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory: (from the collection of the National Museum of Ukrainian History)]. *Kyivska starovyna*, 4, 150-158 [in Ukrainian].
- Ivanova, O. (2009). Do istorii formuvannia koleksii vyrobiv Kyievo-Mezhyhirskoi faiansovoi fabryky (do 140-richechia z dnia narodzhennia M. F. Biliashivskoho) [On the history of the formation of the collection of products of Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory (to the 140th anniversary of M. F. Biliashivskyi's birth)]. In *Druhi chytannia pam'iaty M. F. Biliashivskoho, materialy naukovoï konferentsii [2nd Readings in Memory of M.F. Biliashivskyi]*, Proceedings of the Scientific Conference (pp. 38-42). Kyiv: Artlit [in Ukrainian].
- Kandaurova, H. (2017). Mezhyhirskiy faians z koleksii rodyny Hrushevskykh [The Mezhygirsky faience from the Grushevsky family collection]. Retrieved from http://vuam.org.ua/uk/802:Mezhyhirskiy_faians_z_koleksii_rodyny_Hrushevskykh [in Ukrainian].
- Khasanova, O.I. (2011). Riznovydy predmetiv z keramiky ta skla v koleksii KhIM ta yikh vykorystannia v ekspozytsii [Varieties of ceramics and glass items in the HIM collection and their use in exposure]. In *XVIII Sumtsovski chytannia, materialy naukovoï konferentsii [XVIIIth Sumtsov Readings]*, Proceedings of the Scientific Conference (pp. 211-221). Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1910 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1910]*. (1910). (pp. 7-9). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1911 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1911]*. (1911). (pp. 9-11). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1912 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1912]*. (1912). (p. 8). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1913 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1913]*. (1913). (p. 6). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1914 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1914]*. (1910). (p. 5). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchet Kievskogo khudozhestvenno-promyshlennogo muzeia imeni Gosudaria Imperatora Nikolaia Aleksandrovicha za 1916 god [Report of the Kyiv Art and Industry Museum named after the Sovereign Emperor Nikolai Alexandrovich for 1916]*. (1916). (pp. 1-3). Kyiv: Tipografiia 1-i Kievskoi arteli pechatnogo dela [in Russian].
- Otchety po oborotam Imperatorskoi Kievo-Mezhygorskoï faiansovoi fabryki. [Reports on the turnover of the Imperial Kyiv-Mezhyhiria Faience Factory]. (1833). (Fund 581, inventory 1, file 815, leaf 42, overleaf 53). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Raporty masterovykh o peremeshchenii po dolzhnosti, ob uvelichenii zhalovania; raporty chlena Kontory po khoziaistvennoi chasti ob otpuske materialov dlia nuzhd fabryki; svidetelstva masterovykh i fabrichnykh krestian. [Reports of craftsmen on virtue of the position, on increasing salaries; reports of a member of the Economic Office about the release of materials for the needs of the factory; evidence of craftsmen and factory peasants]. (1829). (Fund 581, inventory 1, file 494, leaf 13). Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
- Tarlygina, D. (2016). Angliiskii faians v Rossii v XVIII–XIX vekakh [English faience in Russia in the 18th – 19th centuries]. *Tretiakovskaia galereia*, 2 (51). Retrieved from <https://www.tg-m.ru/articles/2-2016-51/angliiskii-fayans-v-rossii-v-xviii-xix-vekakh> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 09.09.2019

**ИЗЫСКАННЫЙ МЕЖИГОРСКИЙ
ФАЯНС ИЗ КОЛЛЕКЦИИ
НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ
ИСТОРИИ УКРАИНЫ**

Школьная Ольга Владимировна
*Доктор искусствоведения, профессор,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
Киев, Украина*

Цель работы – исследовать одну из наиболее значимых и ценных коллекций межигорского фаянса в Украине из фондов Национального музея истории Украины. Методология исследования базируется на совокупности принципов научной достоверности и всесторонности, историческом, культурологическом и искусствоведческом подходах, а также на ряде методов исследования: аксиологический использован для выявления значимости, ценности отдельных экспонатов НМИУ, герменевтический – для интерпретации художественных качеств артефактов, кросс-культурный – для постижения связей конкретных произведений с определенными личностями, компаративный – для сравнения памятников с музейными предметами других коллекций, искусствоведческий – для проведения искусствоведческого анализа изделий КМФФ из собрания НМИУ. Научная новизна исследования заключается в выявлении источников поступления, специфики комплектования обозначенной группы изделий в упомянутом учреждении по архивным источникам, постижении их ценности по сравнению с подобными группами предметов в крупнейших отечественных музейных собраниях, а также проведении аналогий с продукцией других тонкокерамических производств Европы 1800–1870-х гг. XIX в. Выводы. Произведения Киево-Межигорской фаянсовой фабрики из коллекции Национального музея истории Украины имеют особую ценность в контексте изучения истории формообразования и декорирования изделий украинских национальных брендов «белого золота». Благодаря осуществлению компаративных исследований удалось провести параллели между значимыми с исторической и художественной точек зрения экспонатами из продукции КММФ и известными иностранными, прежде всего английскими и российскими торговыми марками фаянса XIX в. Наглядно представлены разновидности наиболее ценных художественных наработок предприятия в области декора, уточнена их датировка согласно материалам о деятельности фабрики из Центрального государственного исторического архива Украины в Киеве.

Ключевые слова: произведения Киево-Межигорской фаянсовой фабрики; Национальный музей истории Украины; XIX в.; форма; декор

**EXQUISITE MEZHYHIRIA FAIENCE
FROM THE COLLECTION
OF THE NATIONAL MUSEUM
OF THE HISTORY OF UKRAINE**

Olha Shkolna
*Doctor of Art History, Senior Researcher,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine*

The purpose of the research is to explore one of the most significant and valuable collections of Mezhyhiria's faience in Ukraine from the collection of the National Museum of the History of Ukraine (NMHU). The research methodology is based on the paradigm of scientific certainty and comprehensiveness, historical, cultural and artistic approaches, as well as on a number of research methods. In particular, axiological method has been used to identify the significance and value of some exhibits of the NMHU; hermeneutic method has been used to interpret the artistic qualities of artefacts; cross-cultural – to comprehend the relationship of specific works with certain personalities; comparative – to compare monuments with museum's items from other collections; art history approach has been used to conduct art analysis of Kyiv-Mezhyhiria faience factory's products from the collection of the NMHU. The scientific novelty of the study is to identify the sources of revenue, the specifics of completing the designated group of products in the mentioned factory according to archival sources, comprehend their value in comparison with similar groups of objects in the largest Ukrainian museum's collections, and also to draw analogies with the products of other fine-ceramic manufactures in Europe in the 1800s–1870s of the 19th century. Conclusions. The works of the Kyiv-Mezhyhiria faience factory from the collection of the National Museum of the History of Ukraine are of particular value in the context of studying the history of shaping and decorating products of Ukrainian national brands of “white gold”. Through the implementation of comparative studies, it has been able to draw parallels between historically and art significant exhibits by the Kyiv-Mezhyhiria faience factory and well known foreign, primarily by English and Russian trademarks of the faience of the 19th century. Thus, the varieties of the most valuable artistic achievements of the enterprise in the field of decor were visualised, its dating was clarified according to materials on the activities of the factory from the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv.

Keywords: works of the Kyiv-Mezhyhiria faience factory; National Museum of the History of Ukraine; 19th century; shape; decor